

УДК 342.721:681.3.02

Олександр МАЛХАЗОВ
доктор психологічних наук,
головний науковий
співробітник лабораторії
вікової психофізіології
Інституту психології
ім. Г. С. Костюка АПН України

НОВІ ПІДХОДИ В ПСИХОЛОГІЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС УКРАЇНИ

У статті експериментально доведено, що методологічний підхід у трактуванні та здійсненні психологічного забезпечення службової діяльності, запропонований автором, є перспективним та ефективним, а застосування комплексу "ДИК-01.01" суттєво розширює, доповнює й уточнює діагностичний діапазон дослідника.

В статті експериментально доказано, що методологічний підхід в трактуванні та здійсненні психологічного забезпечення службової діяльності, запропонований автором, є перспективним та ефективним, а застосування комплексу "ДИК-01.01" суттєво розширює, доповнює й уточнює діагностичний діапазон дослідника.

It is experimentally proved that the methodological approach, proposed by the author, as to interpreting and psychological supplying of the service activities is promising and effective. The usage of the complex "ДИК-01.01" enlarges, adds and specifies the researcher's diagnostic range.

Ключові слова: методологія, психологічне забезпечення службової діяльності, професіограма, психограма, нейродинамічні, хронорефлексометричні, особистісні характеристики працівника, група ризику, професійна деформація, базова "тестова батарея", спеціальні психофізіологічні дослідження.

Ключевые слова: методология, психологическое обеспечение служебной деятельности, профессиограмма, психограмма, нейродинамические, хронорефлексометрические, личностные характеристики работника, группа риска, профессиональная деформация, базовая "тестовая батарея", специальные психофизиологические исследования.

Keywords: *methodology, psychological supplying of the service activities, job description, psychogram, neurodynamic, chronoreflexometric, personal characteristics of a worker, group of risks, professional deformation, base "test battery", special psychophysiological research.*

Наявна в ОВС України система психологічного забезпечення службової діяльності працівників спонукає дослідників до перегляду методологічних, парадигмальних, методичних та організаційних підходів. Аналіз робіт [1-3; 5; 9; 11-12; 14; 16 та ін.], присвячених цій проблемі, дав змогу встановити, що спочатку потрібно вивчити фізичне середовище, в якому функціонує працівник ОВС, потім психофізіологічне, соціальне і соціально-психологічне. Це вимагає від науковців і практичних працівників суттєвого перегляду поглядів на зміст поняття "психологічне забезпечення службової діяльності".

Із цих позицій пропонується розробити методологію психологічного забезпечення службової діяльності працівників ОВС, виокремлюючи такі її складники: розроблення методології проведення профорієнтаційної роботи і профвідбору; психологічне су-проводження службової діяльності; методи та методики діагностування нейродинамічних, хронорефлексометричних і особистісних характеристик працівника, екіпажу, оперативної зміни тощо; виявлення груп ризику, професійної деформації особистості на ранніх стадіях; корекційна та профілактична робота з персоналом.

Ключовими для розв'язання зазначеної проблеми є створення методології психологічного забезпечення службової діяльності працівника ОВС; професіограм, психограм працівника ОВС; правової бази; визначення психологічного та психофізіологічного змісту професійних завдань, що розв'язують працівники ОВС; розроблення сучасних приладів, методів, методик, "тестових батарей" для проведення спеціальних психофізіологічних досліджень.

У світовій практиці способи діагностики в системі профвідбору нині не відповідають сучасним вимогам достатності та надійності. Дефіцит часу для прийняття креативних рішень зростає в геометричній прогресії, а методи профвідбору базуються на застарілих методологічних підходах і способах реєстрації психофізіологічних параметрів. Брак сучасної методології, надійної діагностичної апаратури не дає змогу забезпечити якісний профвідбір у системі "лю-

дина – техніка – соціально-психологічне середовище" (ЛТСПС), "людина – людина – соціально-психологічне середовище" (ЛЛСПС) і здійснювати психологічне забезпечення службової діяльності.

Зі створенням багатоканального комп'ютерного діагностичного дослідницького комплексу "ДИК-01.01" за фінансової підтримки та виробництва казенного підприємства "Центральне конструкторське бюро "Арсенал" (КП "ЦКБ "Арсенал") частково цю проблему вдалося розв'язати й отримати принципово нові результати, що відкривають широкі перспективи перед фахівцями з проблем психологічного забезпечення діяльності [4; 6–8; 9; 12–13 та ін.].

Мета дослідження – експериментально довести, що запропонований методологічний підхід у трактуванні та здійсненні психологічного забезпечення службової діяльності є перспективним та ефективним.

Оскільки розроблення професіограм і психограм є одним із ключових завдань психологічного забезпечення службової діяльності, розглянемо основні вимоги щодо їх створення. На сучасному етапі розвитку психології праці є багато підходів [1–3; 5; 11–12; 14; 16 та ін.] для розв'язання цієї проблеми. Пропонуємо розробляти професіограми за таким планом.

I. Загальні описові характеристики

1) професії:

– предмет праці (з чого виробляють, над чим і з чим працюють); з допомогою яких засобів виконується робота (інструмент, машини, допоміжні засоби, апаратура, засоби управління); назва і зміст роботи (опис характеристик і видових особливостей праці); мета роботи (продукція, послуги, значення, цінність і важливість продукції); яким способом виконується робота (технологічний процес, службовий (трудовий) процес, операція, завдання); яка кваліфікація потрібна для служби (роботи) (рівень освіти, практичний досвід, майстерність, спеціалізація);

2) організація служби (праці):

– організація служби (праці) (організація виробничого процесу, графік роботи та розклад змін, режим праці та відпочинку, баланс робочого часу); на підставі чого здійснюється службова (виробнича) робота (документація, креслення, вказівки, детальні техно-

логічні інструкції, плани, розрахунки, опосередкована інформація); критерії оцінки результатів служби (праці) (норми, ліміт затрат часу, кваліфікаційні розряди); рівень кооперації служби (праці) (розподіл службових (виробничих) завдань, прав і обов'язків у службовому (трудоному) колективі; встановлена субординація; система керівництва й управління первинними службовими (виробничими) колективами (характеристика соціального середовища та мікроклімату на службі (виробництві)));

3) техніка безпеки:

– умови виконання службових обов'язків (роботи) (службове, виробниче) середовище: умови праці та параметри робочого місця; інтенсивність праці (кількість роботи, її складність, темп, норми часу, тривалість навантажень, варіабельність змісту праці – монотонність, систематичність, рівномірність, циклічність, рит-мічність); можливість виникнення ситуації небезпеки й відповідальності на службі (виробництві) (неполадки, матеріальні втрати, штрафи за низьку якість чи порушення термінів поставки продукції; аварії обладнання, травми, професійні захворювання, завдання шкоди державному господарству); характер впливу служби (роботи) на працівників (позитивний і негативний вплив матеріальних, організаційних та соціальних чинників на особистість); умови, вимоги й обмеження, характерні для служби (роботи) (адміністративно-правові, політичні, медичні, психологічні, психофізіологічні та інші детермінанти).

4) мотивація:

– яку користь приносить служба (робота) працівнику (заробітна плата, премія, натуральні видачі, різноманітні пільги, моральне задоволення від служби (роботи), її суспільне значення тощо); основними структурними компонентами службової (трудоної) діяльності є мета як ідеальне уявлення результату; спосіб та засоби її досягнення; певні особистісно-сміслові утворення.

II. Рівень пристосування психофізіологічних функцій до видів служби (праці)

– важка фізична праця з великими м'язовими зусиллями та значними енергозатратами (вимагає високого рівня саморегуляції обмінних процесів); служба (праця) помірної тяжкості з виконанням

простих одноманітних рухів (вимагає вироблення на різних рівнях організації, побудови й управління в центральній нервовій системі рухових координацій); служба (робота) підвищеної точності, пов'язана з контрольно-вимірjувальними операціями (розвинений кортикальний цикл саморегуляції аналізаторів); розумова праця (кортикальні цикли управління розумовими діями).

Відповідно до кожної з указаних вище груп потрібно формулювати ключові психофізіологічні та соціально-психологічні функції, що становлять основу забезпечення якості виконання службових обов'язків. Визначивши ці функції, потрібно з допомогою відповідних статистичних процедур відібрати "тестові батареї" і довести їх валідність, надійність і репрезентативність. Для визначення тільки однієї валідності необхідно розраховувати валідність поточну; критеріальну, конструктивну, інкрементну, за віковою диференціацією, очевидну, прогностичну, змістовну, емпіричну та критерій валідизації.

Для розрахунків репрезентативності тестових норм необхідно розраховувати нормалізацію шкал, виконати процедуру стандартизації шкал, перевірити стійкість розподілу. У випадку негативних результатів – відсутності стійких норм для шкал із заданим числом градацій – прорахувати кількість вибірки, яка забезпечила б вихід на генеральну сукупність, добрати потрібну кількість респондентів і всі розрахунки починати знову. Для перевірки запропонованих тестів на надійність, принаймні, слід розрахувати коефіцієнт α -Кронбаха.

Ш. Загальні вимоги до змісту й описання методик, що входять до складу базової тестової "батареї"

Зміст і опис вимірjувальних методик повинні відповідати таким вимогам: цілі, предмет і сфера використання методики мають бути чітко сформульовані; процедура проведення задається у вигляді однозначного алгоритму, придатного для особи, яка не має спеціальних психологічних знань; процедура оброблення має включати статистично обґрунтовані методи розрахунків і стандартизації тестових балів; тестові шкали мають перевірятися на репрезентативність, надійність і валідність у заданій сфері використання; процедури, в основі яких лежать самозвіти, повинні мати додаткові

засоби контролю достовірності, з допомогою яких автоматично відсіюються недостовірні протоколи; інструкції до проведення тестових випробувань мають бути перевірені на однозначність їх виконання експертами щодо певного еталонного набору даних.

Будь-яка методика, що не відповідає переліченим вище вимогам, не може вважатися професійною психодіагностичною методикою.

IV. Психологічний зміст професійних завдань, що вирішує працівник ОВС

У діяльності працівників ОВС можна виокремити такі етапи:

1) підготовка до чергування; 2) прийом чергування на робочому місці; 3) контроль за дотриманням правопорядку; 4) врегулювання конфліктних ситуацій.

Завдання, що виконуються на кожному етапі, умовно можна розділити на пов'язані з: 1) сприйманням та обробленням інформації; 2) процесом зберігання та відтворення інформації; 3) переданням переробленої інформації; 4) побудовою, організацією й управлінням руховою та службовою діяльністю.

Усі вимоги та з'ясування психологічного змісту професійних завдань, що виконує працівник ОВС, можна вирішити тільки комплексно, застосовуючи розглянуті підходи до психологічного забезпечення службової діяльності працівників ОВС України.

Для експериментального обґрунтування перспектив та ефективності запропонованого методологічного підходу в трактуванні та здійсненні психологічного забезпечення службової діяльності використовувався багатоканальний комп'ютерний комплекс "ДИК-01.01" та розроблена й обґрунтована автором [4; 6–13] базова "тестова батарея", до складу якої ввійшли:

I – показники хронорефлексометрії: латентний час простої зорово-моторної реакції згиначів (напруження) та розгиначів (розслаблення); латентний час складної зорово-моторної реакції вибору та перероблення знаку; точність відтворення 10 с інтервалу часу; точність реакції на об'єкт, що рухається в трьох режимах (I – стрілка хронометра рухається в звичайному режимі, II – стрілка хронометра рухається в 10 разів швидше за звичайний режим, III – стрілка хронометра рухається в 50 разів швидше за звичай-

ний режим. Усі методики – модифікації автора;

II – показники критичної частоти миготінь у двох режимах (I – частота миготінь зростає, II – частота миготінь поступово зменшується);

III – нейродинамічні показники сили, лабільності, рухливості, врівноваженості психічних процесів за теплінг-тестом (модифікації автора);

IV – особистісні показники за Айзенком – екстраверсія-інтроверсія, нейротизм, шкала неправди; Леонгардом – демонстративність, педантичність, застрягання, збудливість, гіпертимність, дистимічність, тривожність, циклотимність, екзальтованість, емотивність; Терстоуном – активність, фізична активність, імпульсивність, лідерство, врівноваженість, комунікабельність, рефлексивність; Стреляу – сила процесів збудження, гальмування, рухливість нервових процесів, баланс нервових процесів за силою збудження. Для підвищення надійності відповідей респондентів синхронно (з допомогою датчиків шкіро-гальванічної реакції та модуляції голосу) реєструвалися показники їх емоційного напруження.

Застосувавши новий підхід щодо психологічного забезпечення службової діяльності працівників ОВС України, ми отримали нові відомості та можливості.

1. Методологічний підхід з використанням комплексу "ДИК-01.01", застосований в експерименті, суттєво розширює, доповнює й уточнює діагностичний діапазон дослідника, що дозволило виокремити такі показники: кількість помилок під час виконання тесту, латентний час простої зорово-моторної реакції згиначів (ЛЧПЗМРЗ); кількість помилок під час виконання тесту, латентний час простої зорово-моторної реакції розгиначів (ЛЧПЗМРР); інтегральної оцінки критичної частоти миготінь (КЧМ); коефіцієнт точності реакції на об'єкт, що рухається (РОР), – друга серія – стрілка секундоміра рухається в 10 разів швидше за першу серію (ціна поділки 0,1 с); РОР – третя серія – стрілка секундоміра рухається в 50 разів швидше за першу серію (ціна поділки 0,05 с); внутрішньоритмова структура ударних рухів; ступінь емоційного напруження у відповідях на запитання та смислові блоки.

2. Метод хронорефлексометрії можна використовувати як по-

казник надійності людського чинника під час профвідбору; об'єктивний показник індивідуальної психофізіологічної ціни роботи та визначення ступеня оптимального навантаження на індивіда; інтегральний показник рівня сформованості складних психологічних і психофізіологічних процесів, індивідуального сенсомоторного поля та сенсомоторної координації (рухова обдарованість); показник емоційної збудливості; показник ступеня та якості сформованості образу виконання руху, дії, діяльності. Латентний час простої зорово-моторної реакції згиначів і розгиначів дає можливість виявляти ступінь психічної "свіжості", дисбалансу між м'язовими ансамблями згиначів і розгиначів. Показники латентного часу складної зорово-моторної реакції вибору та перероблення знаку, РОР у трьох режимах, точності сприймання 10 с інтервалу разом із кількістю помилок свідчать про максимальний дефіцит часу, в якому респондент ще може працювати, не припускаючи фатальних помилок.

3. У теппінг-тест [4; 8; 9–11; 13] внесено відмінності, за якими він суттєво різниться від типової процедури його проведення (за О. В. Родіоновим) [16]. Замість 18 клітин фіксація кількості ударів здійснюється в кожному п'ятисекундному відрізку вказівним пальцем ведучої руки впродовж дев'яноста секунд виконання тестового завдання на одній спеціальній платформі. У розробленому нами теппінг-тесті реєструємо не тільки кількість ударів, а й інтервали часу руху вказівного пальця у секундах: t_1 – час початку руху пальця; t_2 – час руху пальця від початку до досягнення опори на безлюфтовій кнопці; t_3 – час перебування пальця на опорі; t_4 – час початку відриву пальця від опори, що дає можливість фіксувати відмінності між респондентами щодо початку дії втомі та пошуку ними компенсаторних можливостей протидії втомі.

У запропонованому теппінг-тесті показники врівноваженості, розраховані за 17 та 15 сумами, корелюють між собою на рівні ($P < 0,01$), що свідчить про ідентичність даних, отриманих з допомогою двох різних видів розрахунків. При цьому слід зазначити, що розрахунковий коефіцієнт показника врівноваженості психічних процесів слід застосовувати, коли розбіжність між кількісними показниками ударів за максимальним і зручним темпом невелика.

Виявлено, що лабільність є опосередкованим показником сили або слабкості психічних процесів. Лабільність – це незалежний інтегральний показник, що характеризує кількість проходження сприйнятої та переробленої психікою інформації за певний час через всі інтегративно діючі частки ієрархічно побудованої, циклічної, двокільцевої, матричної, багаторівневої системи організації, побудови та управління руховою діяльністю, задіяних для усвідомлення смислової структури, і завдання дії відповідно до ситуації, що виникла, та можливостей індивіда на цей час.

Встановлено, що рухливість – це швидкість розгортання і згасання психічних процесів, інтегральний показник, що характеризує швидкість розгортання і, за потреби, згортання готовності психіки до сприйняття, аналізу й синтезу інформації через усі інтегративно діючі частки ієрархічно побудованої, циклічної, двокільцевої, матричної, багаторівневої системи організації, побудови та управління руховою діяльністю, задіяних для усвідомлення смислової структури і завдання відповідно до ситуації, що виникла, і можливостей індивіда на цей час.

Дослідження психофізіологічних (психічних) властивостей індивіда з допомогою розробленого теплінг-тесту дає відповідь на питання про ступінь його готовності до професійної діяльності й дозволяє діагностувати якість інтегративної діяльності психіки.

4. Швидкість сприйняття, перероблення та формування адекватного завдання дії відповіді, виходячи з можливостей індивіда на час виконання руху, дії, діяльності, тобто знаходження способу виконання руху, дії, діяльності за відсутності втоми для вказівного пальця ведучої руки t_1 (час початку руху пальця) дорівнює $0,122138 \pm 0,006811$ с. Отже, це час, витрачений психікою індивіда на пошук відповідних енграм і матриць на різних рівнях організації, побудови та управління руховою діяльністю, а також формування нових або знаходження в арсеналі респондента вже наявних образів виконання руху, дії, діяльності.

5. Як свідчать отримані результати, в умовах повної орієнтовної основи дій під час формування сенсомоторної координації принципового значення набувають вихідні умови, а саме: переваги в сприйманні точності відтворення 10 с інтервалу часу в часі POP

та порогу розрізнення зорових відчуттів, що підтверджується достовірними розбіжностями на рівні ($P < 0,05$). На якість формування сенсомоторної координації суттєво впливає також здатність до зменшення часу "центральної затримки" в складній реакції вибору й реагування без помилок у складній реакції перероблення знаку. На якість формування сенсомоторної координації і, як наслідок, сенсомоторного поля впливає внутрішньоритмова структура виконання рухів. Нами виявлено константи просторово-часових характеристик системи рухів юнаків та юніорів-спринтерів у спринтерському бігу та під час виконання теппінг-тесту (модифікації О. Р. Малхазова) між внутрішньоритмовою структурою та швидкістю бігу, темпом кроків, довжиною кроків, а в теппінг-тесті – часом руху пальця від початку руху до досягнення опори та часом перебування на опорі, часом перебування пальця на опорі та часом зняття пальця з опори (коефіцієнти відповідно 1 та 0,91). Отже, управління ударними рухами здійснюється з допомогою єдиного механізму, а успішне оволодіння індивідом сенсомоторним полем і, як наслідок, якісне формування образу виконання рухової діяльності залежать від рівня розвитку виявлених нами параметрів, що характеризують здатність індивіда до сенсомоторної координації.

Координація в нашому дослідженні розглядається як реакція відстеження, узгодження моторних складників (рухів, дії, діяльності) з динамікою змін сенсорного об'єкта реагування за умов, коли індивідом сприймається вся динаміка змін від вхідного до вихідного сигналу, комплексної реакції відстеження, коли один і той самий результат досягається через сприйняття тільки різниці між цими сигналами.

6. У кожному конкретному випадку образ руху, в основі побудови якого лежать, у тому числі, й внутрішньоритмові константи, має свою координатну систему (просторово-часову, представлену в нейронних полях), рухове завдання побудови дії, що спирається на його смислову структуру і здійснюється з допомогою відповідних м'язових синергій. При цьому рух хоча і здійснюється в зовнішньому геометричному просторі, він має власний простір (моторне поле) і представлений мотонейронами в нейронних полях, у яких топологія переважає над метрикою. Слід зазначити, що моторне поле, як

ми його розуміємо, будується з допомогою пошукових спонукальних рухів, що зондують простір в усіх напрямках, набираючи сирий сенсорний матеріал, який актуалізує енграми й об'єднує чуттєвий початок (моторна активність) і чуттєве враження (образ) у моторних і сенсорних полях, утворених мото- і сенсонейронами, створюючи умови для формування найпростіших сенсорних комплексів, сенсорних синтезів, образів руху, дії, діяльності.

7. Структуру моторного образу утворюють моторне поле, геометричний образ із його топологією та метрикою, просторово-часова організація. До складу образів виконання (руху, дії та діяльності) входить структура моторного образу. За рахунок сформованого індивідуального моторного поля та за умов сприйняття змін, що відбуваються в навколишньому середовищі, в індивіда формується відповідне сенсорне поле. Отже, образ виконання руху, дії, діяльності забезпечує відповідність рухової дії, руху, діяльності смисловій структурі та завданням дії в конкретній ситуації, що виникла, і являє собою завершену структуру.

8. Сенсомоторне поле індивіда формується за такими механізмами: опанування зовнішнього геометричного простору; одноразових сенсомоторних реакцій; реакції вибору та відстежування, в яких моторне поле, підключаючись до сенсомоторної координації через кінестетичні відчуття, само по собі може стати сенсорним полем; реакції на об'єкт, що рухається (РОР); внутрішньоритмова структура руху, дії діяльності; кількість помилок і часу "центральної затримки". Найбільше навантаження серед складників сенсомоторного поля індивіда припадає на кількість помилок під час виконання складної зорово-моторної реакції перероблення знаку; на другому місці – кількість помилок під час виконання простої зорово-моторної реакції розгиначів вказівного пальця та латентний час складної зорово-моторної реакції перероблення знаку; на третьому – вік, кількість помилок під час виконання простої зорово-моторної реакції згиначів вказівного пальця і час "центральної затримки" під час виконання складної зорово-моторної реакції перероблення знаку. Найменше навантаження має коефіцієнт точності реакції на об'єкт, що рухається (стрілка секундоміра рухається в звичайному режимі).

9. Середньостатистичний показник критичної частоти миготіння у двох режимах свідчить про те, що це – незалежний інтегральний показник функціонування зорово-моторної системи, який характеризує всі інтегративно діючі частки ієрархічно побудованої, циклічної, двокільцевої, матричної, багаторівневої системи організації, побудови та управління руховою діяльністю, задіяні для усвідомлення смислової структури і завдання дії відповідно до ситуації, що виникла, та можливостей індивіда на цей час.

10. Щодо коефіцієнта точності сприймання 10 с інтервалу часу виявлено, що чим цей показник кращий (його абсолютна величина менша), тим менше помилок і часу витрачається на виконання сенсомоторних завдань.

11. Такі показники, як коефіцієнт точності реакції на об'єкт, що рухається (РОР) (стрілка секундоміра рухається в звичайному режимі); коефіцієнт точності РОР (стрілка секундоміра рухається в 10 разів швидше за звичайний режим); коефіцієнт точності РОР (стрілка секундоміра рухається в 50 разів швидше за звичайний режим), є абсолютно автономними і в структурі складників сенсомоторного поля мають різне значення, тому під час інтерпретації та дослідження їх треба розглядати як окремі складники структури.

12. У виявленій нами шестифакторній моделі методу діагностики міокінетичних здібностей індивіда загальний внесок у структуру сенсомоторного поля індивіда є таким: фактора (F_1) – швидкісні показники зорово-моторних реакцій розгиначів дорівнює 18,8 %, (F_2) – час "центральної затримки" під час виконання складної зорово-моторної реакції вибору – 17,7 %, (F_3) – кількісні показники помилок при виконанні простих і складних зорово-моторних реакцій – 17,3 %, (F_4) – точнісні показники роботи зорово-моторної системи респондента – 16,6 %, (F_5) – точність реакцій стеження в ускладнених умовах – 15,1 %, (F_6) – точність реакцій стеження в звичайних умовах та вікові особливості – 14,6 %.

13. Проведений факторний і кластерний аналіз результатів діагностики нейродинамічних, індивідуально-типологічних, хронорефлексометричних та особистісних характеристик студентів І-ІІ курсів ВНЗ, юнаків і дівчат 11 класів показав, що факторна

структура досліджуваних показників відрізняється за змістовним наповненням кожного з виокремлених факторів, часткою впливу кожного з них на кінцевий результат діагностування.

Для студентів I-II курсів ВНЗ факторна структура має такий вигляд: F₁ (нейротизм) дає в запропоновану "тестову батарею" ваговий внесок у розмірі 15 %; F₂ – екстраверсія-інтроверсія – 13,4 %; F₃ – сила процесів збудження – 12,6 %; F₄ – інтегральний показник мотивації до навчання – 11,9 %; F₅ – баланс нервових процесів за силою збудження – 11,2 %; ваговий внесок нейродинамічних та хронорефлексометричних показників дорівнює 25,7 %.

Для юнаків 11 класу – F₁ – інтегральний показник мотивації до навчання з ваговим внеском – 13,6 %; F₂ – мотивація соціального престижу обраної професії – 12,6 %; F₃ – баланс нервових процесів за силою збудження -11,5 %; F₄ – практичні та професійно значущі мотиви – 10,6 %; F₅ – мотиви самовиховання – 9,8 %; ваговий внесок нейродинамічних та хронорефлексометричних показників дорівнює 33 %.

Для учениць 11 класу – F₁ – екзальтовано-дистимічно-емоційно-збудливий – 15,7 %; F₂ – циклотимічно-тривожно-застрагаючопедантичний – 14,3 %; F₃ – залежність від зовнішнього оточення – 13,2 %; F₄ – екстравертовано-гіпертимічний – 12,1 %; F₅ – якість виконання завдань та сила психічних процесів – 11,0 %; ваговий внесок нейродинамічних і хронорефлексометричних показників дорівнює 44,7 %.

14. Вивчення закономірностей та умов розвитку сенсомоторного поля, його ролі та місця в діагностиці міокінетичних здібностей індивіда дає змогу з'ясувати й уточнити його індивідуальні особливості та потенційні можливості в прояві сенсомоторної обдарованості і, як наслідок, зменшити кількість помилок під час виконання діяльності загалом і службової зокрема.

Список використаних джерел

1. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія / Кокун О. М. – К. : Міленіум, 2004. – 265 с.

2. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці : підруч. / Крушельницька Я. В. – К. : КНЕУ, 2003. – 367 с.
3. Макаренко Н. В. Теоретические основы и методики профессионального психофизиологического отбора военных специалистов / Макаренко Н. В. – К. : НИИ проблем военной медицины Украинской военно-медицинской академии, 1996. – 336 с.
4. Малхазов О. Р. Психологія та психофізіологія управління руховою діяльністю : монографія / Малхазов О. Р. – К. : Євролінія, 2002. – 320 с.
5. Малхазов О. Р. Професійний відбір та впровадження новітніх технічних засобів у роботі з персоналом / О. Р. Малхазов, О. М. Кокун // Соціальна психологія. – 2005. – № 4 (12). – С. 84–90.
6. Малхазов О. Р. Хронорефлексометрія як метод діагностики надійності приймання та переробки інформації людиною / О. Р. Малхазов // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. праць. – 2007. – № 3 (5). – С. 26–36.
7. Малхазов О. Р. Теплінг-тест як показник психофізіологічної готовності індивіда до професійної діяльності / О. Р. Малхазов // Актуальні проблеми психології. Том. V : Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Вип. 7 / за ред. Максименка С. Д. – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2007. – С. 185–202.
8. Багатоканальний комп'ютерний комплекс для проведення спеціальних психофізіологічних досліджень : навч. посіб. / за заг. ред. О. Р. Малхазова. – К. : Леся, НАУ, МОН України, Академії управління МВС України, 2007. – 172 с.
9. Malkhazov A. R. New solutions to the problem of the psychological support of an operator's safety / A. R. Malkhazov // Proceedings of the Second World Congress "Aviation in the XXI – st century" "Safety in aviation and space technology". – Vol. 2. – Kyiv, Ukraine, NAU. – 2008. – P. 6.28–6.32.
10. Малхазов О. Р. Внутрішньоритмова структура як показник рівня сформованості сенсомоторного поля індивіда // Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі: матеріали методологічного семінару АПН України 19 берез. 2008 р. – К., 2008. – С. 352–359.
11. Малхазов О. Р. Професійний відбір кадрів в системі ОВС України : використання діагностичного дослідницького комплексу / Малхазов О. Р. // Актуальні проблеми управління та службово-оперативної діяльності органів внутрішніх справ у сучасний період розвитку державності України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – К. : МП "Леся", 2008. – С. 19–21.
12. Малхазов О. Р. Диагностический исследовательский комплекс для поведения профессионального отбора кадров ДИК 01.0. / О. Р. Малхазов,

В. П. Харченко // Винахідник і раціоналізатор. – 2008. – № 5 (78). – С. 6–11.

13. Малхазов О. Р. Інформаційна готовність. Психофізіологічне забезпечення готовності студентів до педагогічної діяльності : монографія / О. Р. Малхазов ; за заг. ред. О. М. Кокуна. – К. : Педагогічна думка, 2008. – Розд. 1.5.9. – С. 59–75.

14. Пряжников Н. С. Психология труда и человеческого достоинства / Пряжников Н. С., Пряжникова Е. Ю. – М. : Изд-во "Институт практической психологии" ; Воронеж : НПО "МОДЭК", 2001. – 352 с.

15. Родионов А. В. Психодиагностика спортивных способностей / Родионов А. В. – М. : ФиС, 1973. – 216 с.

16. Толочек В. А. Современная психология труда : учеб. пособ. – СПб. : Питер, 2005. – 479 с.

Стаття надійшла 19.11.2009.